

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.

***Шпак Максим Володимирович,***

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного процесу*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

*(м. Харків, Україна)*

## **ПРОБЛЕМИ ФОРМ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ**

Актуальність дослідження проблем форм надання правової допомоги у справах цивільного судочинства пояснюється необхідністю аналізу оновленого з боку органів законодавчої влади інституту процесуального представництва у цивільних справах. Одним із наслідків конституційної реформи останніх років є доповнення змісту Конституції України новим видом правової допомоги – професійної правничої допомоги.

Вивченням актуальних проблем, які дотичні до питань правової допомоги у справах цивільного судочинства займалися такі вчені, як: С. С. Бичкова [1], Ю. В. Білоусов [2], Н. Ю. Голубєва [3], К. В. Гусаров [4], О. С. Захарова [5], І. О. Ізарова та Ю. Д. Притика [6], В. В. Комаров [7] та інші правники.

Досліджуючи сутність правової допомоги у цивільних справах необхідно розуміти відмінність форм правової допомоги від класифікації її видів. Уявляється, що під формами правової допомоги, яка надається у цивільному процесі доцільно розуміти розгалужений комплекс дій уповноважених суб'єктів, які полягають у здійсненні відповідної діяльності з її надання. До форм надання правової допомоги у цивільних справах необхідно відносити: 1) складання низки процесуальних документів (зокрема позовних заяв, відзивів, скарг, клопотань та ін.); 2) представництво у суді низки суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин (зокрема органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян

України, іноземців, осіб без громадянства); 3) надання правових консультацій із юридичних питань.

Розглядаючи проблему класифікації правової допомоги за видовими ознаками, необхідно зауважити, що під ними варто розуміти специфічний розподіл такої допомоги враховуючи її процесуальне спрямування та спеціалізацію. Види правової допомоги, яка має реалізацію у цивільному процесі доцільно розподіляти за такими сутнісними критеріями: 1) за видом суб'єкта, який здійснює надання правової допомоги: а) юристом, зокрема адвокатом, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально або є належним до певного адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання; б) законними представниками; в) органами судової влади; г) особами, які не мають юридичну освіту; 2) за суб'єктним складом осіб, які отримують правову допомогу: а) громадяни України, іноземці, особи без громадянства; б) юридичні особи; 3) за вартісно-еквівалентною ознакою: а) на платній основі; б) на безоплатній основі.

Досліджуючи проблему форм надання правової допомоги у цивільних справах варто зазначити, що на сьогоднішній день відсутній в Україні окремий закон який би комплексно врегулював та закріпив інститут правової допомоги у цілому. У той же час, у низці різних норм національного законодавства передбачені окремі положення щодо правової допомоги. Так, окремі приписи щодо вказаного питання закріплені у змісті Конституції України (ст. 59), Цивільному процесуальному кодексі України (ст. 15, 137), Законі України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" (ст. 1, 19, 26, 29 та ін.), Законі України "Про судоустрій і статус суддів" (ст. 10), Законі України "Про безоплатну правову допомогу" (ст. 1, 7, 13, 26 та ін.) та в інших нормативних актах.

Беручи до уваги вищезазначене, уявляється необхідним доповнення національного законодавства України новим профільним законом "Про правову допомогу в Україні" у якому доцільно деталізувати процедурні питання, які стосуються питання надання, а також отримання правової допомоги. Зокрема це стосується цивільних справ, у тому числі у конкретних стадіях та провадженнях, а також при альтернативних заходах вирішення цивільно-правових спорів.

Уявляється, що доцільним було б передбачення такої структури закону "Про правову допомогу в Україні": Розділ 1. Загальні та термінологічні положення; Розділ 2. Основні принципи (засади) надання та отримання правової допомоги; Розділ 3. Процедурні питання реалізації надання правової допомоги; Розділ 4. Процедурні питання реалізації отримання правової допомоги; Розділ 5. Види та форми правової допомоги; Розділ 6. Спеціалізація правової допомоги; Розділ 7. Відповідальність за ненадання або неналежне надання правової допомоги; Розділ 8. Засади міжнародного співробітництва у сфері правової допомоги; Розділ 9. Прикінцеві та перехідні положення.

Отже, варто констатувати, що нормативне регулювання інституту правової допомоги, зокрема у справах цивільного судочинства, потребує удосконалення з метою його комплексної деталізації. Поряд з цим, подальшим напрямком дослідження такої проблематики вбачається необхідність розвитку дієвого забезпечення та ефективності реалізації у практичній діяльності права на безоплатну правову допомогу.

#### **Список використаної літератури:**

1. Бичкова С. С. Представництво в цивільному процесі України: законодавчі зміни. *Цивільний процес на зламі століть: матеріали наук-практ. конф., присвяч. 50-річчю заснування каф. цив. процесу* (м. Харків, 20-21 жовт. 2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 13–15.
2. Білоусов Ю. В. Груповий позов: зарубіжний досвід та перспективи його використання в Україні. *Університетські наукові записки*. 2012. № 1. С. 295-309. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP\\_meta&C21COM=S&2\\_S21P03=FILA=&2\\_S21STR=Unzap\\_2012\\_1\\_38](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Unzap_2012_1_38) (дата звернення 02.12.2019).
3. Голубева Н. Ю. Представник в електронному судочинстві України. *Новели цивільного процесуального законодавства: представництво: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер.; до 150-ї річниці з дня відкриття першої судової палати у м. Одеса* (м. Одеса, 16 травня 2019 року) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2019. С. 32–37. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11832/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B1%D1%94%D0%B2%D0%B0%20%D0%9D%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D1%96%20%D0%AE%D1%80%D1%96%D1%97%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 02.12.2019).
4. Gusarov K.V. Vstupitel'nyj ocherk k knige M.M. Mihajlova «Izbrannye proizvedeniya» [Introductory Review to the M.M. Mikhailov's Book «Selected Works»]. Вестник гражданского процесса = Herald of Civil Procedure, 2017, no. 3, p. 116–131. (In Russian) DOI: 10.24031/2226-0781-2017-7-3-116-131
5. Захарова О. С. Представництво у цивільному судочинстві: етапи реформування. *Новели цивільного процесуального законодавства: представництво: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер.; до 150-ї річниці з дня відкриття першої судової палати у м. Одеса* (м. Одеса, 16 травня 2019 року) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2019. С. 83–86. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11907/%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0>

%20%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 02.12.2019).

6. Ізарова І. О., Притика Ю. Д. Спрошене позовне провадження цивільного судочинства України: виклики першого року застосування в судовій практиці. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 145. С. 51–67. URL: <http://oaji.net/articles/2019/3229-1568026851.pdf> (дата звернення 02.12.2019).

7. Комаров В. В. Вчення про предмет цивільного процесуального права. *Право України*. 2017. № 5 С. 102–111. URL: [https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo\\_2017\\_5/5-2017-11/](https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2017_5/5-2017-11/) (дата звернення 02.12.2019).

*Акімова Анастасія Олександрівна,*

*помічник голови Малиновського районного суду м. Одеси*

## **ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СМЕРТІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В ПОРЯДКУ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Вирішальною підставою для виникнення правовідносин спадкування є факт смерті спадкодавця, підтверджений у встановленому законом порядку.

Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» визначено, що смерть підлягає державній реєстрації в органах реєстрації актів цивільного стану за останнім місцем проживання померлого, за місцем настання смерті або за місцем поховання.

Державна реєстрація смерті проводиться органом державної реєстрації актів цивільного стану на підставі: документа встановленої форми про смерть, виданого закладом охорони здоров'я або судово-медичною установою; рішення суду про встановлення факту смерті особи в певний час або про оголошення її померлою [1].

Чимало громадян України, з об'єктивних причин або власних переконань, залишилися мешкати на тимчасово окупованій території, але потім померли. В подібних випадках в громадян України виникає проблема із отриманням свідоцтва про смерть особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України.

Отримані особою на тимчасово окупованій території документи (довідка про причину смерті; лікарське свідоцтво про смерть) не приймаються

відділами реєстрації актів цивільного стану для реєстрації факту смерті та не є дійсними, адже видані на території, тимчасово непідконтрольній Україні. Внаслідок чого, потенційний спадкоємець отримує від органу реєстрації актів цивільного стану відмову у проведенні державної реєстрації смерті, що в свою чергу, буде підтвердженням для суду неможливості захисту прав в позасудовому порядку.

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 315 Цивільного процесуального кодексу (далі - ЦПК) України, суд розглядає справи про встановлення факту смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті [2].

За таких обставин встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території стало досить поширеною категорією справ окремого провадження в практиці українського судочинства.

Розгляд заяв про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України підсудні усім судам, які знаходяться на підконтрольній території України.

Чинне цивільне процесуальне законодавство встановлює вичерпний перелік осіб, які можуть звернутися до суду із заявою про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території. До числа заявників законодавець відніс виключно родичів померлого, втім не обмежив їх у праві діяти через своїх представників.

Доказове підґрунтя у справах даної категорії є досить обмеженим, що зумовлює приділення особливої уваги доказам під час їх розгляду. Основними засобами доказування, які відповідають критерію належності, можуть бути: виписка з медичної карти амбулаторного хворого; договір на замовлення і організацію заховання; фотознімки з місця поховання; звуко- і відеозаписи; висновки експерта; пояснення заінтересованих осіб, їхніх представників; показання свідків.

Варто зазначити, що у практиці Міжнародного суду ООН стосовно окупованих територій визначені «намібійські винятки»: документи, видані окупаційною владою, повинні визнаватися, якщо їх невизнання веде за собою